

KAPCSOLATOK

AZ IFJÚSÁG TÁRSADALMI KÖTŐDÉSEINEK NARRATÍVÁI

A FIATALOK TÁRSAS KAPCSOLATAIT ÉS EGYÉNI cselekvéseit is meghatározza az a mód, ahogyan a környezetüket is jelentő kulturális teret és időt érzékelik. Kutatásaink eredményei azt mutatták, hogy az ifjúságot a homogén térszemlélettel, polikronikus időszemlélettel és általában optimista jövőképpel jellemezhetjük (Horkai 2009). Ebből arra következtethetünk, hogy kiegyensúlyozott, sokrétű és összetett társadalmi kapcsolatokkal rendelkeznek. Feltételezhetjük továbbá, hogy ez az életkor a kapcsolati tőke kialakításának, megerősítésének időszaka, és ebből következően az egyén nyitott a társadalom többi tagja felé, ami ugyancsak a fenti tételt erősítheti.

A társadalmi kapcsolatok vizsgálata során kiemelt figyelmet érdemel a kortárs-csoporthoz (batárokhoz), a szülőkhöz (családhoz), és az iskolához (a tanulmányokhoz) fűződő viszony, hiszen ezek a vizsgált korosztály legfontosabb szocializációs és enkulturalizációs közegei.

A 2006–2007-ben végzett ifjúsági kultúrák jellemvonásait feltáró interjúk kutatásunk során vizsgáltuk a fiatalok társadalmi kapcsolatait, ezek jellemvonásait összegyűjtve a tanulmány.¹ A kutatás egységei Magyarország hátrányos helyzetű régióihoz (Észak-Magyarország, Észak-Alföld) kapcsolódó (ott élő vagy tanuló) fiatalok voltak (15–29 éves korosztály), akik nem, vagy csak részben rendelkeztek önálló egzisztenciával és rövid távú terveik között szerepelt a továbbtanulás, vagy valamely regionális felsőoktatási intézmény nappali tagozatos hallgatói voltak.

Kapcsolat a szülőkkel

A szülőktől való anyagi függés minden interjúalany jellemvonása. Korábbi vizsgálatok alátámasztották, hogy a továbbtanulás motívumai erősen meghatározottak az apa iskolai végzettsége által (Fónai 1998; Fónai & Fábíán 1999), így fontosnak tartottunk az interjúban erre vonatkozó kérdést is feltenni. A megkérdezettek szüleinek iskolai végzettsége többségében középfokú, főleg szakmunkásképző, tehát a főiskolás vagy egyetemista interjúalanyok első generációs diplomásnak (értelmiséginek) számítanak. Ők nem tekintik önmagukat értelmiséginek. Volt olyan közöttük, aki ki is kérte a szülei iskolai végzettségére vonatkozó kérdést.

¹ A tanulmány megállapításai a következő empirikus tapasztalatokból származnak: 20+4 fő félig-strukturált interjú (és fókuszcsoportos megkérdezés); 4 fő kiegészítő minta (befejezett felsőoktatási tanulmányokkal) azok a korábbi ifjúságkutatási tapasztalatok, melyek a screenager szubkultúrára irányultak.

„Na, te is jössz ezzel a baromsággal, hogy mi a szüleim legmagasabb végzettsége. Hát szerintem tökmindegy. Tudom, tanultam szociológiát, szerintük nem tökmindegy, de szerintem tökmindegy. Engem senki ne annak alapján ítéljen meg, hogy milyen az apám végzettsége. Nem változtat semmin az én életemben.” (25 éves fiú)

A megkérdezettek szüleinek többnyire anyagi nehézségeket jelentett gyermekeik iskoláztatása felsőoktatási szinten, ezt felmérve és ennek tudatában a főiskolás és egyetemista interjúalanyok többsége nagy tisztelettel beszélt szüleiről, és arról számolt be, hogy amióta felsőoktatásban tanul, pozitívan változott meg a köztük és szüleik között lévő viszony. Ennek sok esetben a földrajzi távolság következtében kialakult önállósodott életvitel is az oka. Az is megfigyelhető, hogy a szülők áldozathozatalait nem követelik önző módon, hanem sok esetben diák munka vállalásával könnyítenének is azokon.

„Én székesfehérvári vagyok... Keveset járok haza, még diákjeggyel is drága. Hathetente körülbelül. Na most az az érdekes, hogy a szüleimmel azóta jobb a viszonyom, meg a testvéremmel is többet beszélünk.” (21 éves lány)

„Felvettem a diákhitelt, hogy könnyebben tudjak boldogulni, mert én költséges vagyok, az albérletet meg sok mindent a szüleim fizetik, ez így nehéz, és például itt Nyíregyén diák munkát nem nagyon találni, Fehérváron sokkal több ilyen lehetőség van.” (21 éves lány)

Arról, hogy szülei nem értik meg, és nap mint nap küzdenie kell velük, illetve a szülőkkel szembeni lázadó magatartásformáról csak az egyik 15 éves interjúalany számolt be, aki úgy érzi szülei korlátozzák személyes szabadságában. A többségre ez a viszony egyáltalán nem jellemző, a felnőtt társadalom ellen irányuló lázadás célkeresztjében sokkal inkább megtalálhatóak voltak a média szereplői vagy a politikusok, de a szülők többnyire példaértékűek, és tisztelet övezi őket. Az idősebbek több esetben megszólták a fiatal testvéreiket, kiemelve, hogy felhőborítónak tartják azt a hangnemet, amit a szüleikkel szemben megengednek maguknak.

A megkérdezett fiatalok havonta hétezer és huszonötezer forint között költöttek magukra, ez az összeg a szórakozási és egyéb költségeiket fedezte, nem tartalmazta az útiköltséget, az albérletet, sem a kollégiumi díjat, vagy a tandíjat (költségtérítést). Ezzel az összeggel is főként szülei támogatják őket, mert bár többen említették, hogy szeretnének tanulmányaik mellett munkát vállalni, nincs a térségben rá lehetőségük.

2005-ben egy pilot kutatás keretében két 10. évfolyamos osztályban végeztünk fókuszcsoporthoz megkérdezést,² mely a jövőkép-elemekre vonatkozott. A válaszokban több utalás történt a szülőkkel való kapcsolatra, amely a szakiskolások esetében nem mutatkozott felhőtlennek. Saját élethelyzetükért, sikerélményeik hiányáért elsősorban szüleiket okolják, különösen akkor, ha gyenge a család megtartó ereje. A lázadó magatartás egyértelműen megjelent, a szülők élete, mint negatív példa lebegett előttük, ami egyeseket arra motivált, hogy küzdjön azért, hogy többre vigye, és jobb élete legyen. Ha neki nem is, legalább az ő gyerekeinek. Voltak viszont

² A megkérdezés helyszíne a Déri Miksa Szakközép és Szakmunkásképző Iskola és az Esze Tamás Gimnázium volt Mátészalkán. A vizsgálatban összesen 53 tanuló vett részt.

olyan megnyilvánulások is, akik a szülői viselkedést és életmódot egyfajta öngazdáltságnak tekintették, s így magukra nézve is megengedhetőnek vélték például az alkoholfogyasztást, a játékgépezést, vagy a társadalmi kihágásokat. Az indok ebben az esetben az volt, hogy ha a szülőknek lehet, akkor ez számukra is megengedett kell, hogy legyen. Esetükben is megjelent a gyerekvállalás, a saját család lehetősége, de mint külső társadalmi elvárás, ami elkerülhetetlen, és nem, mint személyes igény. Esetükben a meglévő társadalmi és kulturális jellemvonások újratermelődnek, míg az előző csoport esetében van remény az attitűdök, és az életvezetés tartós megváltozására is, bár mindez a megszerzett társadalmi-, kapcsolati-, és kulturális tőke gazdasági tőkére történő átválthatóságának a függvénye.

A szülőkkel való kapcsolatot tehát alapvetően meghatározta a tőlük kapott személyes, lelki és anyagi áldozat és támogatás mértéke, amelyre a fiatalok a későbbi boldogulásuk zálogaként is gondoltak. Ha ez elmaradt, és még erős kontroll is társult hozzá, akkor szinte garantáltan szembefordultak a szülőkkel, eluralkodott a lázadó magatartásforma, és állandósult a rossz viszony. Elmondásaik alapján ezt a rossz viszonyt a szülők nem mindig érzékelték, vagy nem akarták tudomásul venni, így „látszatra” fenntartották a jó viszonyt, amit a fiatalok képmutatásnak és nevelésnek értékeltek. A magasabb tőkevolumennel rendelkező családok esetében a személyes, a szülő és a gyerekek közötti kapcsolatrendszer kevesebb önző elemet tartalmazott, és őszintébbnek hatott, mint ahogy azt az alacsony tőkevolumenű családok esetében megfigyelhettük.

Korábbi kutatásainkban a szülőkkel szembeni lázadó magatartás a magas tőkevolumennel rendelkezők esetében is megfigyelhető volt, aminek az oka elsősorban a személyes szabadság feletti túlzott felügyelet-vállalás érzése volt (*Horkai 1999*). Csaknem egy évtized elteltével az interjúalanyok többsége arról számolt be, hogy a tőlük fiatalabbaknak sokkal többet megengednek a szülők és a társadalom is elfogadóbb velük. Az az érzésük, hogy a korábban erős ellenőrzés folyamatosan lazul, és hamarabb bekövetkezik, mint ahogy az az ő esetükben történt; volt olyan fiatal a válaszadók között, aki ezt a jelenséget egyértelműen a mobiltelefonok elterjedésével magyarázta. Mindez azt jelenti, hogy a személyes szabadság, és a szülői felügyelet gyengülésének vagy megszűnésének ma már nem feltétele az önálló egzisztencia megteremtése, szemben az egy-két évtizeddel korábban megélt gyakorlattal.

Barátságok

A társas kapcsolatok tekintetében a fiatalok többnyire a „barát”, a „haver”, és az „ismerős” fogalmát különítették el. A kötődések erősségét tekintve a barát a legfontosabb, számszerűsítve a középiskolások több baráttal rendelkeznek (átlag 6–10 fő), mint a főiskolások (átlag 2–4 fő). Az idősebbek kevesebb, de mélyebb barátságokról számolnak be, amelyek kezdetei többnyire a középiskolás évekhez kapcsolódnak. A főiskolás, egyetemi kapcsolatokat sokkal inkább gondolják érdekvezéreltnek, társaikkal a mélyebb kapcsolatok kialakítását sokszor nem is keresik. A haverok, ismerősök számában általában nincs különbség a két korcsoport tagjai között, ezek a

laza kapcsolatok nem is mindig kizárólag valós csatornákon keresztül jelennek meg, így a haverok, ismerősök száma a „sok” és „nagyon sok” között ragadható meg. A vizsgált korosztály esetében felértékelődnek a különféle közösségi oldalak a kapcsolatok ápolása és nyilvántartása céljából.

„Az a barát, akiben megbízok. Akinek el merek mondani dolgokat, nem mondja tovább, érti, hogy miről van szó. Nem feltétlenül az, akivel minden nap találkozom.” (21 éves lány)

„Na, most nekem vannak barátaim Fehérváron, középiskola óta tart. Ritkán találkozunk, de rengeteget e-mailezünk, meg most van az iwiw, ott is, és amikor hazamegyek, mindig szólok nekik, és akkor összejövünk, beülünk egy kávézóba, és három-négy órát is ülünk ott.” (21 éves lány)

Az életkori sajátosságokat tekintve társas kapcsolatai függvényében mindegyik interjúalany be van zárva saját szűk korcsoportjába. Idősebbek társaságát keresik ugyan, de a fiatalabbakat (tőlük 3–4 évvel fiatalabbakat) teljesen elutasítják. Nem szívesen töltik velük a szabadidejüket, és nem járnak közös szórakozóhelyekre. Az okok között a fiatalabbak másságát emelik ki, viselkedési normáikkal nem értenek egyet, generációs problémákat emlegetnek. A fiatalabbaktól való elzárkózást a hajdúnánási kutatási eredményeink is teljes mértékben alátámasztották (*Horkai, Varga & Szabó 2007*).

„Én nem szeretem, ha sokkal fiatalabbak vannak egy szórakozóhelyen, idősebbek se legyenek, hanem az én korosztályom legyen. Ne legyen kicsi a hely, ahol le lehet ülni, lehessen táncolni. Ahol fiatalabbak vannak, oda nem szívesen mennek az idősebbek. Amíg nem volt barátom, addig ugye azért ment az ember, hogy ismerkedjen. De a fiatalabbakra nem vagyok kíváncsi. Meg érdekesek a mostani lányok is, ahogy öltözködnek, miniszoknyába, mély dekoltázssal, és akkor azt hiszik ők a menők. Na, most ők inkább azokat a helyeket keresik, ahol az idősebbek vannak, ha beengedik őket, akkor egyre többen lesznek. És akkor az idősebbek el fognak menni azokról a helyekről.” (21 éves lány)

Az ismerkedés helye egyértelműen a buli, a szórakozóhely. Az info-kommunikációs eszközök alapvetően a kapcsolattartást szolgálják, de nem alakítanak ki nagy számban baráti kapcsolatokat a megkérdezett korosztály körében. Az interneten keresztül történő ismerkedés főleg az idősebbek sajátja, köztük is azok részesítik előnyben, akik elmondásuk alapján nem szívesen járnak szórakozóhelyekre. Minden interjúalany a személyes kapcsolattartást részesíti előnyben a barátaival, de kiemelt fontosságú még a chat, az e-mail, és az sms is, kevésbé jellemző a telefonos beszélgetés. Elmondásuk alapján ennek anyagi okai vannak elsősorban, a telefonálás drága.

A társas kapcsolatok befolyásolják az egyének viselkedését, „a barátok azok, akik a jóba viszik az embert, de ők azok, akik a rosszba is”, fogalmaz az egyik 23 éves lány, amikor a dohányzása indítékairól kérdeztük az interjú során. A rendszeresen cigiző fiatalok többségének szülei nem tudnak dohányzásukról, titkolják előttük. Aki dohányzik, főként középiskolás korában kezdte, elsősorban a baráti társaság

„nyomására”, de konkrét indítékot csak ritkán neveznek meg, ez lehet: stresszhelyzet vagy éppen szerelmi bánat megélése.

„Aki a középiskolában kezd el dohányozni, az nehezen szokik le. És hát többnyire ott kezdődik, ott kezdődik az élet. Megjelennek az első szerelmek, csalódások, és akkor sokkal jobban fáj. Az egyik barátnőm épp emiatt kezdett dohányozni, mert volt egy fiú, aki csak játszadozott vele, és akkor kezdett dohányozni.” (21 éves lány)

„Dohányzom, egyszerű pótcselekvés szerintem. De nem tudom, mit pótolok vele.” (20 éves fiú)

„Baráti társaságban mindenki dohányzik, így szerintem egyenes út volt, hogy én is rászokjak.” (23 éves lány)

És kikkel, milyen emberekkel barátkoznak szívesen a fiatalok? Mindenki olyan személyeket említett, aki hasonlít órá. A másság, a különbözőség nem keresett, a másságból való tanulás vagy annak igénye nem jelent meg az interjúalanyok körében.

„Humoros, közvetlen emberekkel barátkozom szívesen, olyanokkal, mint én vagyok. Hozzám hasonló emberekkel.” (17 éves fiú)

„Hát többnyire olyanokkal, mint én vagyok. Tehát barátkozó, könnyen megnyíló, hasonlítson rám. Barát, az kevés van, 4–5 fő, a többi ismerős. Közös baráti társaság, és a szakközépiskolában. Többnyire idősebbek tőlem.” (17 éves lány)

Az interjúalanyok többségének nincs példaképe, nem is tartotta fontosnak, hogy legyen. Véleményük szerint az, akinek van, az nem is egyéniség, mert valaki más konkrét példáját követi, és így nem önmaga, hanem valaki másnak a másolata. Az idősebbek többnyire a szüleiket jelölték meg példaképüknek, ha jó volt velük a kapcsolat, ami legfőképpen a tisztelet jele, egyfajta hála a tőlük kapott anyagi és érzelmi támogatásért. A médiából egyetlen fiú emelt ki példaképnek tartott személyt, az interjúalanyok közül az, aki katolikus gimnáziumban tanult. Ő se a színész valós személyét,³ hanem annak egy virtuális alakját emelte ki, egy filmsorozatban lévő szerepe kapcsán.

„David Hasselhoff a példaképem. Karizmatikus személyiség, főleg a Knight Riderban, ami példamutató a fiatal emberek számára.” (17 éves fiú)

„Nincs példaképem. Nem is szerettem volna soha példaképet, nem akarok senkire hasonlítani, én én vagyok, és úgy gondolom nincs szükségem senkire példaképnek.” (17 éves lány)

A fiatalok a későbbi boldogulásuk lehetőségeit elsősorban a kapcsolati tőkében látták. Erről azt gondolták, hogy valahogy kialakul az emberek körül, és nem feltétlenül tudatos „tőkeépítés” következménye. Ők maguk elbeszéléseik alapján „önző céllal”, csak azért, mert attól jobb boldogulást remélhetnek, nem tartanak fenn kapcsolatokat különféle emberekkel. Az idősebb interjúalanyok azonban már fontolóra vették ennek lehetőségét.

³ A valós életben David Hasselhoff elsősorban súlyos alkoholproblémáiról híresült el, de egyre jellemzőbb, hogy a fiatalok által sztárolt „feltörekvő hírességek” életéből is elsősorban a drogokkal való kapcsolatukat, a pszichológiai, pszichiátriai problémáikat, a különféle szektákhoz való csatlakozásukat domborítja ki a (bulvár) média.

Az oktatási expanzió következményeként minden főiskolai vagy egyetemi hallgató csoporttársak százával is találkozhatott tanulmányai megkezdésekor, különösen a nagy érdeklődésre számot tartó szakokon. Ha a jövőkilátásokat is mérlegre tesszük, akkor ez elég ijesztően hathat arra az egyénre, aki speciális, egyéni lehetőségeket remél a felsőoktatási tanulmányaitól, ehelyett azonban azzal szembesül, hogy milyen nagy létszámú lehet majd végzéskor a munkaerőpiaci konkurencia. A 150 vagy 200 fős csoportok, évfolyamok hallgatói közösségei esetében megfigyelhető volt, hogy azok az egyének, akik az előadásokon kívül nem találkoznak, találkozhatnak a többiekkel, mert mondjuk bejárók, vagy erős az otthoni szülői kontroll, nagyon elmagányosodtak. Ők azok, akiknek a többiek nem tudták a nevét, nem nagyon számíthattak segítségre, a hasznos információk késve értek el hozzájuk. Az ő esetükben az a bőséges „emberanyag” ami körülvette őket, nem alakult át kapcsolati tőkévé. Amik a mélyebb kapcsolatokat a tömegben lehetővé tették, azok elsősorban az iskolán kívüli közös foglalatosságok, a kollégium, az albérlet, a közös szórakozóhelyek voltak. Akik ezeken a helyeken nem találkoztak, nem ismerték egymást, nem ültek egymás mellé az előadásokon, még harmad éves korukra sem tudták egymás nevét. Az oktatók ismerete sem jelent erős kapcsolati tőkét azon hallgatók számára, akik igyekeztek „megbújni” a tömegben, hiszen nemcsak társaik, de tanáraik sem ismerik őket igazán. A kis létszámú szemináriumok, főleg a szakosodás, szakirány-választás időszakát követően oldanak valamit a tömeg magányosságán, de pusztán a benyomások és „ránézés” alapján akkorra már kialakultak a kirekesztődöttekkel szembeni előítéletek, sztereotípiák. A tömegoktatásban tehát megjelent a hallgatók elidegenedésének, elmagányosodásának folyamata, amelyet a korábbi kutatásaink során nem találtunk jellemzőnek (*Horkai 1999*).

A tömeg megélése, a társak konkurenciaként való felfogása azonban nem készíti a hallgatókat az intézmény elhagyására vagy a tanulmányaik befejezésére, sem lemorzsolódásra, más tanulmányi terület keresésére, sem a szakképzés irányába történő elmozdulásra. Sokkal inkább azt az érzést erősíti bennük, hogy végig kell csinálni, bármi legyen is a vége, mert ha nem is jelent majd előnyt a diploma megléte, hiánya bizonyára hátrányosan fogja befolyásolni a jövőbeni lehetőségeiket.

A társas kapcsolatok között a párkapcsolatokról való gondolkodás és a meglévők megélése nemenként és korcsoportonként eltérő attitűdöt mutatott. A lányok középiskolás korban is komolyabbnak érzik párkapcsolataikat, mint a fiúk, gyakrabban gondolják, hogy éppen a jelenlegi partnerük lesz jövőbeni társuk is. A fiúk lazább kötődésekről számoltak be, ők inkább várakozóbbak, kevésbé biztosak jelenlegi partnerükben. A főiskolások körében nem ritka az együttélések megjelenése közös albérletben, vagy albérletrészben, a középiskolások esetében ez egyáltalán nem jellemző. Minél több későbbi tanulmányt tervez valaki középiskolás korában, annál lazább párkapcsolat-építés jellemzi. A továbbtanulás eltérő helyszíne ugyanis a középiskolás kapcsolatok végét is jelenti, ezért sokszor megfigyelhető volt a továbbtanulási motivációkban és az intézményválasztásban az is, hogy a vélt jövőbeni társnak milyen elképzelései voltak.

Az ifjúság szexuális szokásairól általánosságban megoszlott az interjúalanyok véleménye. Nem tettünk föl erre vonatkozó (provokatív) kérdéseket, a főiskolás lányok maguktól felhozták a beszélgetés során a szexualitás témáját, a fiúk egyáltalán nem beszéltek róla, a középiskolás lányok is zavarba jöttek, ha esetlegesen ebbe az irányba terelődött a beszélgetés fonala. A főiskolás lányok többnyire felvilágosultnak, de meggondolatlanok tartották a fiatalokat, főként a középiskolásokat. Kiemelték szexuálisan kihívó öltözködésüket, és magatartásukat, amelyet a fiatalok valószínűleg a felnőttesség megjelenítésének szántak, de szerintük az idősebb fiúk figyelmét sem pozitív értelemben vonják magukra. A szülői felelősség kérdését kulcsfontosságúnak tartották a viselkedés alakulásában, ahol meglátásuk szerint a túl szigorú és a túl laza felügyelet egyformán káros lehet.

Az iskolához és a tanulmányokhoz fűződő kapcsolat

Az iskola, az oktatási intézmény fontos, de nem központi tere az ifjúsági kultúrának, hiszen – jó esetben – összességében legalább annyi időt töltenek ott, mint az otthonukban. Fónai Mihály kutatásainkhoz hasonló földrajzi területen végzett vizsgálataiban (*Fónai 1998; Fónai & Fábián 1999*) a megkérdezett korosztály jelentős része kapcsolatban állt valamilyen oktatási intézménnyel, a 14–18 éves korosztály 6 százaléka azonban nem. Az akkori országos adatokkal összevetve a vizsgált terület fiataljainak iskolázottsági mutatóit kedvezőnek ítélte, és ezek a mutatók az oktatási expanzió hatásainak következtében csak tovább javultak.

Az iskolához kapcsolódó érzelmek, az intézménnyel szembeni egyéni és társadalmi elvárások azonban iskolatípusonként, és életkoronként változnak. Ezek az elvárások konkrétan megfogalmazódnak azokban a leírásokban, amelyek az ideális iskoláról szólnak, vagy azoknak a lehetőségeknek a felsorolásában, amelyekhez véleményük szerint az iskola, az oktatási intézmény közreműködésével juthatnak annak felhasználói. Az iskolára vonatkozó értékelés a tanulmányok befejeztével válik igazán konkrétá, amikor az egyén számára is a kulturális, társadalmi és gazdasági kontextus az, ami az értelmezési keretet adja. Alapvetően különbözik a tanulmányok megítélése az iskolarendszerű oktatásban részt vevők, és az abból már kikerültek körében. Míg az első csoport esetében az oktatási intézményhez kötődő érzelmek kapnak kiemelt szerepet, addig a második csoport esetében ezeket mellőzve, szinte kizárólag a tényleges hasznosíthatóság mértéke, és gazdasági tőkére való átválthatósága válik mérvadóvá.

Az interjúalanyok többsége hasznosnak gondolja tanulmányait, bár a kérdésfeltevés kapcsán mindegyikük kivétel nélkül a jelenlegi vagy a legutoljára végzett tanulmányaira gondolt. A középiskolások abban az esetben is hasznosnak érzik tanulmányaikat, ha tudják, a munkaerőpiacon az nem sokat ér.

A középiskolás interjúalanyok elsősorban a későbbi tanulmányok szempontjából mérik a jelenlegi helyzetüket, ha lehetőségük adódik a továbbtanulásra, akkor majd az ottani tanulmányaikat tartják a későbbi boldogulásuk zálogának. A tanulmányok hasznosságát nem a tudásmennyiség és minőség szempontjából ítélik meg,

hanem sokkal inkább gazdasági tőkére (munkaerőpiaci esélyek), és kulturális tőkére (érettségi bizonyítvány, diploma) történő átválthatóság szempontjából.

„Mivel katolikus gimnáziumba járok, így úgy gondolom, hogy általános ismereteket szerzek a mindennapi életre, és hogy szakmai kérdéseket nem tanulok. Többet szeretnék foglalkozni pénzügyi dolgokkal, és a politikával, mert ez érdekel, ezen a területen szeretnék elhelyezkedni majd.” (17 éves fiú)

„Én mindent hasznosnak tartok, amit ott tanultam, kivéve talán az ének-zene, amit nem kellett volna szerintem három évig tanulnom. Szerintem csak azt kellett volna jobban tanítani a tanároknak, ami az érettségi tárgyunk is.” (17 éves lány)

Megfigyeléseink alapján elmondható, hogy a gazdasági orientáltságú magas tőkevolumen, amelyhez a szülők esetében nem társult hasonlóan magas kulturális tőke,⁴ csökkenti a gyermekben a felsőoktatási továbbtanulási szándékot. Ezeknél a fiataloknál a szakmai ismeretek, gyakorlati tapasztalatok mihamarabbi megszerzése, és nem az elméleti tudás felhalmozása a fő cél. Többen úgy gondolják, hogy ha később szükségét érzik, akkor majd elvégeznak „valami főiskolát”, de a közeljövőben a boldogulásuk szempontjából erre nincs szükségük. Abban az esetben, amikor a szülői kulturális tőke alacsony, és a magas gazdasági tőkevolumen sem garantált, sokkal valószínűbb a továbbtanulás, és erősebb a diplomaszerzés elvárása gyermekektől, akkor is, ha ez erő fölötti gazdasági áldozatokkal jár a szülők számára.

„Hasznos, mert a szüleimnek van egy vállalkozása, ahol tudom majd ezt hasznosítani, kereskedelmi és marketing szakon tanulok. Továbbtanulni nem akarok.” (17 éves lány)

A főiskolások, egyetemisták szintén alapvetően hasznosnak tartották tanulmányaikat, de nem elégségesnek, legfőbb problémaként a gyakorlati tapasztalatszerzés hiányát említették. Minél kisebb településről származik a főiskolás vagy egyetemista fiatal, annál inkább elégedett, és annál inkább látja optimistán saját munkaerőpiaci esélyeit is, még abban az esetben is, ha tömegszak hallgatója. Ilyen optimista hozzáállást tapasztaltunk egy harmadéves, kommunikáció szakos hallgatónál (aki egy 250 fős évfolyam tagja), és a kommunikáció szakos túlképzésről szóló hírek, és aggályok ellenére úgy gondolta, hogy az a terület, ahol tanulmányait végzi: *hiányterület*. A megkérdezettek között ez nem volt egyedi eset, más tömegszakok hallgatói is jó elhelyezkedési esélyeket gondoltak maguk számára tanulmányaik során, és optimistán néztek a jövőbe. A negyedéves hallgatók esetében viszont már megjelent a lehetőségeik megkérdőjelezése, a főiskolán a nem tanulással töltött idő, mint elvesztegetett idő is definiálódott.

Az egyik végzős egyetemista az interjúban megdöbbenve és felháborodva számolt be munkaerőpiaci próbálkozásairól, önéletrajza elküldése után elhívták egy-két állásinterjúra. Az interjú fél napot vett igénybe, pszichológiai tesztek sokaságát töltették ki vele, majd levizsgáztatták az eddigi tanulmányai anyagából, konkrét tényada-

⁴ Ha a szülők esetében magas a kulturális tőkevolumen, akkor ez a jelenség már nem figyelhető meg. Az egyik interjúalany (23 éves lány) például egy kocsmát örökölt jogász édesapjától, aki azonban azzal a feltétellel adta át a jól jövedelmező vállalkozást, hogy lánya közgazdasági diplomát szerez. Mindezt azzal magyarázta, hogy nem akarta, hogy azt mondják a lányára, hogy „csak egy kocsmáros”, hanem legyenek tisztában az emberek azzal, hogy ő „egy diplomás közgazdász, aki vendéglátással foglalkozik, még ha kocsmá is az, és nem ötcsillagos szálloda”.

tokat, elméleteket visszakérdezve, egy gyakornoki álláslehetőség kedvéért. Ezeknél a példáknaál reflektálhatunk Zinnecker (2006:78) megállapítására, miszerint lehet, hogy a kulturális tőkét jelző megszerzett titulust nem kérdőjelezi meg a társadalomban, de a mögötte lévő tudást időről időre ellenőrzik. Lehetséges azonban, hogy mindez csupán az átalakuló oktatási rendszer és a sokszor bizalmatlan és elégedetlen munkaerőpiac viszonyrendszerét tükrözi, de önmagában egyik szegmensét sem minősíti, és nem az egyén és munkaerőpiac viszonyáról tanúskodik.

„Én például azért is jelentkeztem ide, mert a kommunikáció szerintem a mai világban a legfontosabb, az hogy az emberek jól megértsék egymást. Hogy jól át tudják adni magukat, persze a többi szakma is fontos, de szerintem ebben hiány is van, ez az ok, ami miatt erre jelentkeztem, és remélem, hogy munkalehetőségem is lesz.” (23 éves lány)

„Van, amit lehet hasznosítani, de az anyag nagy része lexikális. A gyakorlat hiányzik.” (21 éves lány)

A hasznosság érzése többeknél az első ténylegesen megélt gyakorlati tapasztalat átélésekor tudatosult. A nehezen megfogható, napi tevékenységekre nem egyértelműen átváltható szakterületek, mint például egy PR menedzser szakirány tovább tartja bizonytalanságban annak hallgatóit. Sokan még a végzés évében sincsenek tisztában azzal, hogy ha felveszik őket erre a területre dolgozni valahová, akkor mit is kell majd napi szinten csinálniuk. Ezzel ellentétben, a hallgatókban meglévő tényleges tapasztalati tudás következtében „szakmaibbnak” tartott területek, mint például a tanár szak, a jogi, vagy orvosi tanulmányok hasznosabbnak értékelődnek az elvont, nehezen megfogható szakoknál.

„Hát roppant hasznosnak tartom, mert egyrészt emberileg megismerem magam, a tanár szak miatt, másrészt megismerem a biológiát, meg a biológiai környezetet, ami roppantul érdekel.” (20 éves fiú)

„Ha azt vesszük, hogy diák vagyok, akkor elégedett vagyok, meg nem kell sokat tanulni a főiskolán. De sokszor beszéljük, hogy nem is kapunk sokat, így nem fogunk tudni elhelyezkedni szerintem. Nagyon tapasztalatlanok leszünk, sok mindenben. Jó most jó, hogy nem kell csinálni semmit, de később kárát látjuk ennek.” (24 éves lány)

A tanulás, főiskolás-egyetemista lét életmódként való megélése vágyott és irigyelt állapot a középiskolások körében, az önállóság érzete miatt. Igyekeznek ezzel a korosztállyal keveredni a szórakozóhelyeken, szívesen látogatják a főiskolás törzshelyeket, amit az idősebb korosztályhoz tartozók nem néznek jó szemmel. Ennek ellenére, ha valaki középiskolában jó tanuló, az nem feltétlenül számít „menő” dolognak. A „stréberség”, ha valaki „tanulós”, az elsősorban negatív jelzője az egyénnek. Ez a fajta értékrendszer addig van érvényben, amíg az „acid perspektivizmus” jelenközpontúsága jellemzi az egyént, és akkor változik meg, amikor felelősséget kezd érezni saját jövője iránt. A főiskolások emiatt rossz véleménnyel is vannak a középiskolásokról, és megfigyeléseink szerint az egyetemisták körében jelenik meg a tanulmányi teljesítmény kifejezetten státuszjelző értéként.

Minden interjúalany elbeszéléséből világosan kiderül, hogy az oktatási intézménytől kész, előre csomagolt, és speciális helyzetekben is alkalmazható gyakorlati tudás biztosítását várják. Nem az érződik az attitűdjeikben, hogy aktív részt-

vevőként szeretnének elsajátítani valamit, hanem szeretnék, ha megtanítanának nekik valamit, aminek ők passzív befogadói. Konkrét recepteket várnak, és ők maguk nem kísérleteznek sem helyzetekkel, sem feladatokkal, hanem jól vagy rosszul megtanult cselekvési sémák sokaságát alkalmazzák.

A főiskolai vagy egyetemi hallgatói lét egy magasabb kulturális tőke megjelenítője, amit az interjúalanyok státuszjelzőként értelmeznek az ifjúságon belül. Fontosnak tartják jelezni egymás számára, hogy melyikük az, aki felsőoktatási intézmény hallgatója. Ez leginkább abban mutatkozik meg, hogy nem szívesen keverednek szabadidő eltöltése céljából a középiskolás réteggel, annak ellenére, hogy a fiatalabbak igyekeznek úgy tűnni (úgy öltözködni, olyan magatartásmintákat követni), mint ha idősebbek lennének. Ezt a főiskolás korosztály azonban nem szívesen veszi, és a státuszjelző öndefiníció nem a korcsoporton belül zajlik, hanem a fiatalabbak felé nyer értelmet. Az egyén baráti társasága, szűkebb környezete erősen kötődik saját korcsoportjához, ahol a korcsoport jelentős része ugyanolyan oktatási intézménnyel áll kapcsolatban, ott egymás felé nem jelenik meg a státuszjelzés fontossága. Zinnecker (2206:78) megállapításaira visszautalva megfigyeléseink tapasztalatai alapján elmondható, hogy a kulturális tőke kifejeződése viselkedésbe kódolva is tárgyiasul, és nem láthatatlan többé.

HORKAI ANITA

IRODALOM

- FÓNAI MIHÁLY (1998) *Szubkultúra, kulturális aktivitás, izlés és művelődési szokások nyíregyházi középiskolások körében*. Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola, Neveléstudományi Tanszék. (Kézirat.)
- FÓNAI MIHÁLY & FÁBIÁN GERGELY (1999) Nyíregyházi fiatalok politika és demokrácia képe. In: *A demokrácia 10 éve*. V. Politológus Vándorgyűlés. Nyíregyháza, pp. 112–122.
- HORKAI ANITA (1999) *Screenagerek. A techno-kultúra megjelenései a mai Magyarországon*. Bp., MTA-PTI Etnoregionális Kutatóközpont.
- HORKAI ANITA (2009) Tér és idő. Ifjúsági kultúrák Északkelet-Magyarországon. In: JANCSÁK CSABA (ed) *Fiatalok a Kárpát-medencében. Motivációk az ifjúság világról*. Szeged, Belvedere Kiadó, pp. 193–205.
- HORKAI ANITA, VARGA ILONA & SZABÓ ISTVÁN (2007) „A fiatalok mindenre fogékonyak, csak kezdeményezni kell”. Ifjúsági helyzetkép Hajdúnánáson 2005–2006. *Új Ifjúsági Szemle*, No. 1. pp. 112–123.
- ZINNECKER, JÜRGEN (2006) A fiatalok a társadalmi osztályok terében. Új gondolatok egy régi témához. In: GÁBOR KÁLMÁN & JANCSÁK CSABA (eds) *Ifjúság-szociológia*. Szeged, Belvedere Kiadó. pp. 69–94.